

Mórocz Zsolt (1956–2019) halálára

Még nincs három éve, hogy Nagy Gáspár-díja kapcsán méltathattam Mórocz Zsolt írói és emberi erényeit, s most szíven üt lánya, Melinda levele: „Március 22-én éjjel Édesapám, Zsolt, az égi könyvtárszobába költözött. Ragyogó telihold búcsúztatta földi létét, és indította el néhai író-, költő-barátai, példaképei közé.” A végsőig dacosan küzdött a rákkal: „A rák mindenképpen pusztul. A kérdés, hogy én is vele pusztulok-e, vagy sem” – magyarázta családjának.

Illúziók nélkül nézte a valóságot – vagy legalábbis azt a jelenséghalmazt, amit annak vélünk. Tudta, hogy nincs cáfolhatatlanul hiteles történelem, hiszen az csak a múlt modellezése. Számolt a realitások viszonylagosságával. Korunkat úgy szemlélte, mint amelyben már nincsenek tények, csak értelmezések. Láta a régi hitek erodálását. Tisztában volt az igazság antinómiájával, miszerint az magában foglalja saját tagadását. Felmérte a szavak elértéktelenedését, civilizációnk szellemi kiüresedését, a hatalom határtalan manipulálási szándékát. „Az emberek az életet óhajtják élvezni, nem az igazság terhe alatt nyögni” – írta tárgyilagosan. S tőle való a következő idézet is: „A 21. században a harc nem pusztán energiahordozókért, földterületekért, ivóvízért folyik, hanem globális mértékben az emberi tudatért.” Nos, a sajátját soha semmiért nem bocsátotta volna áruba. „Nem a téma, nem a megrendelő igénye, nem az alkalmiság a mérvadó, hanem a tehetség” – emelte ki a művészi minőségről elmélkedve.

Mórocz Zsolt az egyik legsokoldalúbb, legokosabb és legeredetibb esszéírója volt a magyarságnak. Foglalkozott filozófiával, történelemmel, eszmetörténettel, teológiával, irodalomtörténettel és irodalomértelmezéssel, politikával, mítosz- és eredetkutatással, művészettörténettel, elméleti kozmológiával, helytörténettel – ám végső soron író volt: tele ötlettel, humorral, a századok magyar literatúrájának gazdagságát és kifinomultságát saját – egyszerre elméleti, pragmatikus és művészi igényű – nyelvébe fogadó és azt ritka tehetséggel használó, nem ritkán magát is iróniával méregető egyéniség. Saját véleménnyel, értékrenddel bírt. Képes volt arra, hogy saját olvasmányélményeit, felhalmozott tudáskincsét egy irányba terelje, és saját igazsága kimondására hívja segítségül. Asszociációs készsége, a távoli jelentéseket összekapcsoló képessége párját ritkította. A kritikai szellem az európai kultúra legfontosabb összetevője, állította, s ennek a meggyőződésnek a jegyében munkálkodott – megalkuvás nélkül. Madách Imréről írta: „gondolkodása egyetemes, motivációja jellegzetesen magyar”. Ez a jellemzés önbemutatásnak is megfelelő.

Mórocz Zsolt a magyar irodalom vonzó, de irgalmatlanul nehéz mítoszát akarta megvalósítani: független alkotó akart lenni, aki csak saját elveinek kíván megfelelni. A szabad gondolkodást akarta gyakorolni, az öntörvény útján járni. Úgy hiszem, sikerült neki. Egzisztenciális helyzetét talán Csoóri Sándor kategóriájával, a „kiküzdött védtelenséggel” lehet leírni. Zsolt olyan író volt, aki felelősséget vállalt önmagáért, s nem várta, hogy bármely – számára merőben profán – hivatalos tekintély óvja, s nem tűrte, hogy bárki gyámkodjon felette. Lenézte a javak és címek utáni kaparást. Ő Kosztolányi Dezső, Weöres Sándor, Németh László, Illyés Gyula, Ottlik Géza szellemiségének magasába figyelt, onnan várt visszajelzést.

„Némán bámulom hát a végtelen kékséget. Hosszan, közömbös derűvel méregetjük egymást. Minden csodálatosan jól van, ahogy van? Nem hinném. Nincs miért hinnem” – olvasható a *Hitel* folyóiratban utoljára publikált nagyesszéjében. Hitetlenség – ez volna az utolsó szó? De van-e nehezebb, elkeseredettebb, ugyanakkor méltóságot adó hit, mint az értelmes és a végső összefüggésekben igazságos emberi életben hinni?! Hiszen mindig nyitott volt a metafizikára és a transzcendenciára. Írni is egy vízió hatására kezdett, s érzékenységről sokat elmond vallomása, mely szerint mély benyomást tettek rá a „vallásos látomások és álmok”, amelyekben „hitetlensége” ellenére része volt. „Képtelenek vagyunk bármilyen tudattól független önmagában létező, az Univerzumot névtelenül átjáró intelligenciát feltételezni” – ez az egyik utolsó üzenete számunkra. Végső bizonyága tehát a sejtelem volt. Egy belső késztetés, melyet szokás szakralitásigénynek vagy teljességváagnak is nevezni. Ezért ragaszkodott a tradícióhoz és a kultúrához, mert az volt a meggyőződése, hogy a személyes szabadság feltételezi a nemzeti érzést, s a magyar sors összekapcsolódik a létben jelenvaló szentséggel. Bizonyára azért ennyire nehéz, vélte.

Kultúránk, szokásaink arra tanítanak bennünket, hogy az embertársainkhoz forduló, odaadó érzelmi viszonyulás a legmagasabb rendű viselkedési mód. Személyiségünk személytelen alaprétegeibe kell hát leereszkednünk. Különösen érvényes ez az elvárás, ez a szeretetigény barátunktól való elköszönésnél. Mórocz Zsolt szívesen hozta példának Hamvas Bélát. Bolond az, aki nem az öröklétre rendelkezik be, hirdette általa.

Zsolt nem volt bolond. Tudta: „a hagyomány azt őrzi meg, aki megőrizte a saját hagyományát”. S tőle olvashattuk azt is, hogy „a valódi költők lehetnek élők vagy holtak, az öröklétben tartózkodnak”. Nála összeért, új minőségbe olvadt az ambivalens realitás és a sugalmazott szakralitás. Mindig őrizte a végtelenbe tekintés lehetőségét. Beavatásban volt részünk művei által: a megnevezhetetlen végső lényeg paradox leírásával, érzékeltetésével felemelte olvasóját az élet elviselésének elfogadó derűjéhez. A régi bölcsek útmutatását követte – de nem kellett volna ennyire sietnie közjűk.

A *Hitelt* és a magyar szellemi életet fájó veszteség érte korai halálával. Ezzel a ténnyel a mai hivatalos irodalom nincs tisztában. Ők reménytelenek, de majd az utókor! Ha lesz, persze...